

L'ESQUERRA, ENCARA?

Interrogants i propostes

Rafael Díaz-Salazar

1. El nou cicle del socialisme
2. Problemes de la fi del segle, reptes per a l'esquerra
3. Propostes d'acció per a l'esquerra
4. *Qüestionaris per al diàleg en grups*

Rafael Díaz-Salazar és professor titular de Sociologia a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la *Universidad Complutense* de Madrid. Autor de *Iglesia, dictadura y democracia*, *El capital simbólico*, *¿Todavía la clase obrera?*, *El proyecto de Gramsci*. És també col.laborador de *Cristianisme i Justícia*.

A tots aquells que varen fer la vaga de fam per el 0,7%, profundament agraït al seu internacionalisme solidari

1. EL NOU CICLE DEL SOCIALISME: LA RECONSTRUCCIÓ DE L'ESQUERRA EN LA "MALA HORA"

La història de l'esquerra és la d'una llarga marxa en la lluita contra la barbarie provocada pels humans i en l'esforç per conquerir una fraternització més gran en les relacions entre aquests éssers, anomenats -no en va- animals racionals. Ja sabem que en el desenvolupament civilitzador hi ha proves suficients d'una cosa i de l'altra, i no sabria dir què és el que més sobreabunda: l'animalitat o la racionalitat.

La lluita per suprimir la barbarie i aconseguir la fraternitat humana és molt anterior a l'existència de l'esquerra com a tal. Aquesta lluita prosseguirà amb el nom o sense el nom d'esquerra, marxisme o socialisme, mentre hi hagi col·lectius d'humans que es rebel·lin contra l'explotació, l'opressió, la injustícia i l'empobriment d'uns éssers per uns altres éssers. Convé deixar ben clara aquesta idea en un moment en què cal distingir molt bé les finalitats de les modalitats i els mètodes per a aconseguir-los. Els nostres temps són per ancorar-se en el que és essencial i estar molt oberts a la recerca de mediacions de tot tipus per assolir aquestes finalitats.

El més important no és, doncs, si té futur el socialisme, si serà marxista, postmarxista o antimarxista. Tampoc el més essencial no és la supervivència de l'esquerra com a tal i ni tan sols el seu caràcter anticapitalista o no. El que és important no és el "nom", sinó la "cosa". En el debat actual no podem perdre'ns en nominalismes. Bàsic i essencial és saber precisar les finalitats i els mitjans d'un projecte col·lectiu i *universal* per aconseguir que disminueixin les explotacions, injustícies, opressions, desigualtats i pobreses que continuen existint.

Sabem que existeixen diverses esquerres o diferents forces socials i polítiques. També notem amb claredat que cada una defensa diversos mitjans per aconseguir diverses finalitats. Aquesta

diversitat de finalitats i mitjans impossibilita parlar de "la" esquerra i prou, i obliga a precisar amb claredat les diverses propostes de reconstrucció del projecte emancipador.

En les pàgines següents pretenc oferir un diagnòstic dels principals problemes que ha d'abordar tot col·lectiu que vulgui entroncar amb la tradició alliberadora de les esquerres històriques i pretengui afrontar els desafiaments bàsics existents avui en el món. Posteriorment, exposaré les línies prioritàries d'acció que, al meu entendre, són preferents en la lluita socio-política en l'actualitat. L'elenc de problemes i l'enunciat d'accions aniran explicitant les finalitats i els mitjans que configuren el cos de l'esquerra per a aquest final de segle, des del meu punt de vista.

D'entrada, he d'advertir que parteixo d'una concepció cíclica dels projectes d'emancipació dels explotats i empobrits i que m'allunyo de les concepcions que identifiquen esquerra i progressisme. En el nostre país, concretament, el progressisme –la majoria de les vegades– no és altra cosa que una nova manera de neoconservadorisme socio-econòmic. Avui dia crec que hem de partir d'una relitat irreversible: s'han esgotat els cicles històrics corresponents als models leninistes i socialdemòcrates desenvolupats fins ara.

Ens trobem a l'*inici de l'inici* d'una nova fase, d'un nou cicle d'aquesta lluita secular per fer que disminueixin les desigualtats entre els homes i els pobles i per aconseguir que aquests puguin ser subjectes sobirans. És a dir, perquè puguin desenvolupar les seves vides en condicions objectives de llibertat, pau, benestar i realització individual i col·lectiva. Per això, en aquesta hora de la història, cal saber encertar en el disseny del *programa*, en les *finalitats* del nou cicle, en els *mitjans* per aconseguir aquestes finalitats, i en els *subjectes* per dur-los a terme.

2. PROBLEMES DEL FINAL DE SEGLE, REPTES PER A L'ESQUERRA

La problemàtica social d'aquest final de segle es desenrotlla en un escenari ben concret, el del capitalisme com a sistema-món. I especialment es desenvolupa en un moment d'agudització de les contradiccions d'aquest sistema. Les principals són les següents:

— Contradiccions entre el factor capital i el factor treball, causada —entre altres raons— per una nova fase en el desenvolupament de les forces productives (la nova tecnologia dels aparells productius), i expressada en el creixement de l'atur estructural, especialment entre els joves.

— Contradicció entre *la despesa militar dels països rics* i *l'empobriment de la majoria dels països del Sud*.

— Contradicció entre la preservació del *medi ambient* i la *producció antiecològica* del sistema, l'impacte màxim de la qual es detecta en el deteriorament de la capa d'ozó i en l'efecte hivernacle.

— Contradicció entre *l'acumulació i concentració de capitals* i el benestar d'uns pocs països del món i *l'explosió demogràfica*, que està fortament associada a la majoria dels països de la terra.

Aquestes contradiccions es desenrotllen, a més, en una fase de recessió econòmica que sempiternament acompanya les reiterades crisis cícliques d'aquest sistema. No sabem quan podrà durar, com en sortirem ni quins efectes tindrà.

Doncs bé, en la conjuntura històrica en què ens trobem, els problemes fonamentals que ha d'afrontar qualsevol tipus d'esquerra que tingui com a finalitat disminuir la injustícia, l'opressió i la desigualtat entre els éssers vius són les següents:

1. *L'incessant empobriment de la majoria dels països del Sud del món*. Sabem pels informes del PNUD que en l'últim decenni s'ha duplicat la desigualtat entre els països rics del Nord i els països pobres del Sud. Des dels anys 60 sabem que cada dècada serveix per augmentar les desigualtats entre països rics i pobres. Segons G. Dumon, president del Comitè d'Enllaç ONGD/UE, el 1960 el 20% dels habitants més rics de la població mundial va tenir un ingrés 30 vegades superior al del 80% dels habitants més pobres. El 1990, l'ingrés d'aquest 20% ja va ser 60 vegades superior al del 80% restant. Actualment, el mateix 20% disposa ja de 150 vegades més recursos que l'altre 80%. De seguir el ritme actual, pot acabar el segle amb la pèrdua de diversos decennis per al desenvolupament. Situar aquest problema com el primer i principal per a les esquerres d'Europa marca ja l'orientació i la finalitat que ha de regir el nou cicle a què he al·ludit anteriorment.

2. *La reestructuració de la producció per mitjà de les noves tecnologies*. Aquest avenç irreversible en el desenvolupament de les forces productives obliga a una nova cultura empresarial per a tots els factors i actors que hi intervenen, i obliga a replantejar relacions socials de producció d'una manera nova. Caldrà avançar-se als efectes previstos per aquest

immens canvi que culminarà amb la creació d'un nou mode de producció. Aquests efectes tenen a veure amb les activitats exportadores i d'intercanvi comercial, les polítiques ocupacionals i el temps de treball. El fenomen de *l'atur estructural*, com a fet dominant a Europa, està íntimament vinculat a aquesta nova reestructuració mundial de la producció. De tota manera, les taxes d'atur a la UE i a la resta de països occidentals són ínfimes comparades amb les dels països del Sud. Aquesta dècada es tancarà amb més de 1000 milions de desocupats al Sud.

3. *La política d'ocupació basada en la flexibilització del mercat de treball.* Aquest tipus de política –sobre la qual existeix bastant consens entre les direccions polítiques de partits europeus de diferent signe– pot crear un augment de la precarietat de les condicions de treball i augmentar el dualisme ja existent en el món dels treballadors.

4. *Les contradiccions en l'Estat del Benestar.* La recessió econòmica cíclica que travessem i l'irresponsable dèficit públic acumulat –no sempre causat per l'anomenada despesa social en sentit estricte– poden provocar en l'àmbit europeu un desmantellament de l'Estat del Benestar, la crisi fiscal del qual ja va ser anunciada fa més d'un decenni.

5. *El deteriorament mediambiental i la producció antiecològica.* Aquest és un tema en què la tardança en l'adopció de mesures pot multiplicar les catàstrofes. No es tracta solament d'abordar els temes relatius a l'ecologia de la qualitat de vida, sinó d'incidir en les causes que provoquen l'antiecologia de la pobresa.

6. *El localisme del sindicalisme i l'internacionalisme del capital.* L'absència d'una estratègia d'acció sindical internacional dificulta la resolució de problemes propis d'una economia mundialitzada.

7. *La integració dels treballadors en la cultura de l'"americanisme".* La dissociació entre reivindicacions laborals i una cultura diferent de la capitalista dominant dificulta i impossibilita anar creant un tipus de societat diferent de l'existent als països de capitalisme avançat. Com ja va afirmar Gramsci, l'"americanisme" (el model estandaritzat de vida propi dels EUA) és la fase superior i més refinada del capitalisme, en la mesura que aquest sistema no solament penetra i envaeix el món de l'economia, sinó també el de l'antropologia col·lectiva, configurant necessitats i demandes centrades en el consum de béns prototípic de la petita burgesia. Aquest fet és el que permet parlar d'un aburgesament "cultural" –no social– d'amplis sectors de treballadors i és el que estableix el consens social bàsic que permet la reproducció del que ja existeix i impedeix el triomf de determinades alternatives.

8. *El militarisme persistent.* L'extensió de múltiples guerres locals sostingudes, entre altres causes, per un comerç internacional d'armes poc controlat posa en entredit la consistència de la pau occidental. La continuïtat d'una elevada despesa militar i la dèbil –per no dir inexistent– reconversió civil de les grans indústries obliguen a considerar la militarització de les relacions internacionals com un dels grans problemes del moment.

9. *La irrupció de la dona com a subjecte social i no com a subjecte domèstic.* Encara no s'han tret totes les conseqüències d'aquest fenomen social. És necessària una "feminització" de la política i de la vida social que, per descomptat, va molt més enllà de la presència física de dones en llocs de responsabilitat i que requereix que les mateixes dones elaborin una nova

cultura teòrica i pràctica diferent de la masculina dominant.

10. *La manufactura de l'analfabet secundari i la producció de l'idiota col·lectiu.* Cada època fabrica el tipus de ciutadà mitjà, per això necessita instituir una específica cultura massiva de la vida quotidiana, una determinada opinió pública, i unes finalitats i expectatives vitals col·lectives que uniformitzin les conductes, les actituds i els comportaments. En aquest país el consum massiu de certs productes –especialment àudio-visuals– oferts pels mitjans de comunicació estan creant una ciutadania –cada vegada més àmplia– bastant idiotitzada per determinades temàtiques que apareixen en concursos, pel·lícules, revistes, cançons, modes, etc. Aquest fet es reflecteix en la despolitització creixent, l'escàs associacionisme, el baix nivell de cultura crítica –fins i tot entre els universitaris–, la trivialització del diàleg i la convesa social, etc. L'augment d'instrucció tècnica i professional pot coexistir amb un alt índex d'analfabetisme secundari (un saber instrumental amb un baix nivell de cultura crítica). Aquest tipus de ciutadania dificulta la construcció dels subjectes que han de tirar endavant el nou cicle del socialisme. Especialment la despolitització dels joves és d'una gravetat extrema.

3. PROPOSTES D'ACCIÓ PER A L'ESQUERRA

L'esquerra sempre s'ha reconstituït per mitjà de pràctiques socials, culturals, polítiques i econòmiques capaces d'anar a l'arrel dels problemes bàsics i essencials que existien en aquell temps. Evidentment, en l'actual conjuntura és molt difícil d'encertar les mesures a adoptar. Unes vegades perquè la complexitat dels problemes és enorme, d'altres, perquè no existeixen condicions objectives ni subjectives per a realitzar determinades polítiques.

Les propostes d'acció que a continuació formularé parteixen del reconeixement de les dificultats i resistències existents i constitueixen només aportacions per a un debat col·lectiu. Això sí, crec que pertanyen al món de les coses realitzables aquí i ara, i no són simples elements per a construir les noves utopies que orientin el nostre futur, per més necessàries que siguin.

3.1. REFUNDAR EL SENTIT MORAL DE LA VIDA DES DE LA MILITÀNCIA SÒCIO-POLÍTICA

Observeu que no afirmo que es fonamenti el sentit moral de la vida *en* la militància sòcio-política, sinó *des d'ella*. Aquesta precisió és summament important, atès que molts dualismes entre vida privada i vida pública, i molts cinismes i escepticismes estan associats a una antiga fonamentació de la vida *en* la militància sòcio-política, de la qual avui es renega.

Hem de tornar a proclamar l'ètica de l'engatjament (compromís). Novament cridar amb Gramsci "odi als indiferents... viure significa ser *partisano* (combatent)", o vociferar amb Milani "I care" (tot m'importa). Davant tant fonamentalisme religiós espiritualista cal recordar el "creer es comprometerse" (González Ruiz). Certament ha plogut molt per tornar a aquesta ètica com si res no hagués passat en l'ànim de molta gent, que té xopa l'ànima fins al moll de l'os. O com si els nous climes culturals no fossin ciclons que dificulten l'expansió de l'aire de l'ètica del compromís com a sentit moral de la vida. Els fonaments ètics per a aquest peculiar sentit moral de la vida són molts i estan associats a la tradició en què cada u es mou. La meua és la que neix de Jesús de Natzaret, el Crist. Aprofundir en aquest tema exigeix un ampli espai del qual no dispo. Permeteu-me una citació d'un llibre meu per il·lustrar aquesta primera proposta que té a veure amb el fons de tot el que segueix: la creació del subjecte personal, del militant, disposat a lluitar per un determinat tipus de societat:

"Cal posar les bases per impedir que prossegueixi la crisi de militància. L'il·luminisme voluntarista i el derrotisme catastrofista són estèrils. Tampoc no val el *tot o res* en política. Cal passar a una nova fase basada en la lucidesa en les anàlisis, en l'impuls ètic desconnectat del nombre d'èxits aconseguits, i en la convicció que, malgrat tot, resta molta realitat social per ser transformada; si aquesta transformació és difícil sense esforç, és impossible sense compromís sòcio-polític. El refugi en l'egocentrisme o la solidaritat activa per mitjà de l'acció sòcio-política és el dilema existencial ineludible que tota persona ha de resoldre.

Per fugir del catastrofisme i del desencís que porten a la inhibició, cal recordar que el moviment obrer ha passat per èpoques de reflux i derrota més grans que aquesta i, si ha sobreviscut, és degut a les conviccions profundes de molts homes i dones que van creure que la persistència de les injustícies era una motivació més forta per continuar en la lluita que el fracàs i la impotència associats a les batalles perdudes en la lluita contra les injustícies" (R. DÍAZ-SALAZAR, *¿Todavía la clase obrera?*, Madrid, Ediciones HOAC, 1990, pg. 304-305).

La moral de la responsabilitat i la implicació en tot el que s'esdevé en la vida social és essencial per fer una nova política que vagi més enllà de l'administració del que existeix. S'han de multiplicar els centres d'educació moral en aquesta línia. És il·lustratiu que el Gramsci dels "consells de fàbrica" fos també el creador i impulsor del "Club de vida moral" entre els joves obrers de Torí.

3.2. LA PRÀCTICA D'UN INTERNACIONALISME SOLIDARI

Considero que l'indicador principal per mesurar l'autenticitat d'un determinat projecte d'esquerra és veure la pràctica internacionalista que conté. Fins ara l'esquerra, llevat d'escasses excepcions, solament ha estat retòricament internacionalista. *La prioritat de l'esquerra a Occident ha de ser la problemàtica dels països pobres del Sud*. Cal dir-ho així de clar, perquè aquesta tesi és teòricament i pràcticament refusada per gairebé totes les esquerres europees. Tots els problemes del món occidental són absolutament secundaris comparats amb els de la immensa majoria de la humanitat:

Més de mil milions de pobres, set-cents milions de desocupats, mil dos-cents milions sense cap servei de salut, mil tres-cents milions sense accés a l'aigua potable, nou-cents vint milions d'analfabets, més de setze milions de refugiats..., per no parlar dels damnificats per les guerres encara existents.

Tinguem en compte que tots els habitants de la Unió Europea, Estats Units, Canadà i Japó només constitueixen el 13% de la població mundial (una mica menys que tota la població de l'Índia i bastant menys que la població de la Xina, que representen el 16% i el 21%, respectivament, de la població mundial).

Es tracta, doncs, de dissenyar el nostre model de producció i consum tenint en compte, primer de tot, les necessitats de la *immensa majoria* de la humanitat. La pràctica de l'internacionalisme solidari té molts vessants tant pel que fa a l'Estat com a la societat civil. Hi ha també mínims i màxims. Per començar, complir els requeriments de les Nacions Unides sobre la destinació del 0,7% del PNB per cooperar amb el desenvolupament i no destinar un percentatge de crèdits FAD (Fonds d'ajut al desenvolupament). Tota la política dels crèdits FAD ha de ser reorientada per comprar material militar espanyol. No n'hi ha prou, certament, amb incrementar la quantitat; sobretot, s'ha d'adoptar una política de cooperació internacional de qualitat, capaç d'incidir en els mecanismes que causen el subdesenvolupament i de saber adoptar prioritats. La política de cooperació per al desenvolupament hauria d'ésser adoptada també pels ajuntaments i les Comunitats Autònomes i, de fet, existeixen importants experiències dins la FEMP (Federación Española de Municipios y Provincias) que haurien de multiplicar-se.

Això no obstant, les polítiques de cooperació no deixen de ser un "pegat" en un immens

problema. El fet decisiu és dissenyar a escala europea i mundial una política de reducció, renegociació o condonació del deute extern i establir mecanismes de suport als productes dels països pobres del Sud dins del comerç internacional.

Les polítiques d'immigració

La pràctica de l'internacionalisme solidari té, a més, un àmbit encara més proper: les polítiques d'immigració i la protecció dels drets i la dignitat dels treballadors estrangers a Europa. Les polítiques d'immigració existents, després dels acords de Schengen, són un indicador valuós de *la dictadura de les democràcies* europees que es converteixen en estats policials militaritzats que reprimeixen la recerca de les llibertats i dels drets bàsics i fonamentals. Molts ciutadans i dirigents polítics que encara conserven fresca a la seva memòria la imatge de les persecucions policials efectuades per la dictadura del general Franco, es queden inpertèrrits i, fins i tot, donen suport a la persecució i expulsió d'uns ciutadans que posen sobre la nostra societat l'autèntica realitat del nostre món.

La resposta, fins ara, no porta a incidir en les causes profundes d'aquestes migracions socio-econòmiques, sinó a construir Europa com una illa i una fortalesa davant d'aquestes migracions. Cal que els treballadors immigrants a Europa tinguin els mateixos drets que els treballadors autòctons. Per a això es necessita l'acció dels sindicats entre aquests treballadors. Malgrat els problemes i les contradiccions que pugui crear, defenso una política d'obertura total als treballadors estrangers. Davant dels que afirmen que això pot crear onades de racisme i xenofòbia, afirmo que no es pot encobrir la xenofòbia socio-econòmica realment existent (fins i tot sense la presència d'immigrants) amb polítiques repressives que només busquen mantenir il·les de privilegiats, encara que tinguin la dimensió d'un continent. La repressió dels més pobres per mantenir el nivell de benestar dels més rics constitueix el cor de la dreta conservadora. El dilema no pot ser xenofòbia i racisme o política d'immigració repressiva. I si aquest és el dilema real, aquesta és l'expressió suprema de la misèria d'Occident. Ningú no hauria de contribuir a crear una fortalesa econòmica plena de misèria moral respecte de la immensa majoria de la humanitat.

Una esquerra coherent ha de defensar una política oberta d'immigració –essent conscient de les múltiples contradiccions que aquesta crearà– com a estratègia per posar les societats civils d'Occident davant el gran i principal repte de final de segle: el creixement veloç de la pobresa de la immensa *majoria* dels països de la Terra.

Si les contradiccions creades no serveixen per a augmentar quantitativament i qualitativament les polítiques de cooperació internacional i per reorientar els mecanismes del comerç i del sistema monetari mundial, l'esquerra internacionalista hauria d'abjurar de tot projecte de poder que intentés gestionar els interessos internacionals corporatius d'aquestes societats civils xenòfobes i reorientar-se com a força ètico-política contracultural.

3.3. LA REGULACIÓ ECOLÒGICA DE L'ECONOMIA

La pràctica de l'internacionalisme solidari obliga a una regulació ecològica de l'economia i aquesta constitueix el cor del nou anticapitalisme.

El sistema capitalista realment existent no es basa solament en un estil de producció que

provoca el deteriorament del medi ambient –el mateix feia, certament, el que imperava en l'anomenat socialisme real–, sinó que crea un model de desenvolupament que no és universalitzable ni extensible a la majoria dels països de la Terra. Entre altres coses perquè aquest model s'apropia el consum d'energies limitades d'una manera injusta.

Els països rics del Nord, que no arriben a representar ni tan sols una quarta part de la població mundial, consumeixen el 70% de l'energia mundial, el 75% dels metalls, el 85% de la fusta i el 60% dels aliments (Cfr. Informe del PNUD-1992). Al final de la dècada dels vuitanta el Japó tenia un consum d'energia per càpita que triplicava el de tot Àfrica. També al final d'aquesta dècada el consum de fertilitzants a Europa occidental i meridional era cinc vegades més gran que el de tot Amèrica Llatina. Els Estats Units, amb només un 4% de la població mundial, consumeix el 40% dels recursos naturals del món i emet el 50% de CO₂ (Diòxid de carboni), màxim responsable de l'efecte hivernacle i dels canvis climàtics.

Com afirma el *Manifiesto eco-socialista*: "Si el consum energètic per persona arribés per a una població mundial de 6.000 milions d'éssers humans, el dels Estats Units, faria falta disposar immediatament de deu vegades més quilowats tèrmics dels que avui es consumeixen. En menys d'un segle, suposant una població constant, s'esgotarien les reserves de carbó, incloent-hi les que se suposen però que encara no s'han comprovat. Les de petroli s'esgotarien en divuit mesos. L'atmosfera segurament no resistiria l'impacte".

Totes aquestes dades demostren que el nostre model de desenvolupament és ecològicament i humanament injust, atès que és depredador i antiigualitari.

Una política econòmica d'esquerres ha de començar per plantejar-se el tema de les finalitats de l'economia, la relació entre el que es produeix i les necessitats humanes fonamentals, l'impacte mediambiental de la seva producció, el tipus de consum que anima. Aquestes qüestions de filosofia de l'economia són profundament pràctiques i haurien de formar part de les plataformes de reivindicació sindical. Tot això requereix la internacionalització de l'acció sindical, l'austeritat en el consum, la recerca de noves fonts d'energia neta, la reconversió de la indústria antiecològica –pensem en el problemàtic sector de l'automòbil–, i el control de les empreses contaminants. Sense un canvi important en els hàbits de consum de les majories dels països rics no és possible la regulació ecològica de l'economia.

3.4. L'APROFUNDIMENT DE LA DEMOCRÀCIA

Tots els que hem experimentat l'existència de societats reprimides per governs dictatorials o autoritaris estimem amb una intensitat especial el règim democràtic parlamentari. Evidentment, aquesta no és l'única forma que pot adoptar la democràcia. Això no obstant, avançaria bastant el desenvolupament civilitzat si es multipliquessin a tot el món transicions democràtiques multipartidistes.

Ara bé, no podem ignorar la profunda crisi per la qual travessa la democràcia parlamentària. Als països del Nord, per un buidament real del poder dels parlaments davant de diversos poders corporatius, pel mal funcionament intern dels parlaments, i pel distanciament entre la dinàmica parlamentària i els avatars de la societat civil. Als països del Sud, per la incapacitat de satisfer les demandes de les majories populars i per la falta d'articulació entre les

organitzacions socials i els debats parlamentaris; per no parlar de les diverses formes de corrupció que deslegitimen els polítics de tots dos hemisferis.

Aquesta crisi de la democràcia parlamentària es veu aguditzada per la pròpia dels partits polítics com a instàncies de representació d'interessos i com a formes d'organització de participació social.

Totes dues crisis es veuen aguditzades pel deteriorament de la política en l'opinió pública. A Espanya, i en altres països del nostre entorn, la política és el menys valorat pels ciutadans en totes les escales de valors de tots els grups d'edat. A més, els polítics professionals i els partits apareixen també en els últims llocs de les escales d'opinió pública sobre institucions i professions. Aquest menyspreu social està animant una cultura cívica que mina perillosament les bases socials de la democràcia. Al meu entendre, ens trobem davant s'una *artrosi de la democràcia* o, si es vol, davant d'una democràcia artròsica al Nord i davant d'una *democràcia buida* en molts països del Sud que tenen estructures polítiques no dictatorials ni formalment autoritàries.

La democràcia expansiva

La sortida d'aquesta crisi passa pel relançament d'una "democràcia expansiva" que implica una democratització interna molt més gran que moltes institucions i aparells de l'Estat i, sobretot, una democratització de tots els àmbits de la societat civil (empreses, escoles, centres de salut, serveis socials, etc.) on transcorre la vida quotidiana dels ciutadans. Aquesta democratització requereix crear plataformes de participació social en tots aquests àmbits, establir un diàleg permanent amb les organitzacions i els moviments de la societat civil, crear espais d'educació i ensinistrament per a la participació, etc. Es tracta, doncs, que es realitzi la democràcia en la seva integritat, és a dir, que els ciutadans siguin realment sobirans, que siguin subjectes de construcció de la ciutat i no "ciutadans servents", que siguin capaços de sotmetre tot poder amb majors o menors nivells de despotisme mitjançant la seva implicació en la transformació democràtica de tots els àmbits de la producció, l'administració, l'educació, l'atenció a l'altre, el lleure, etc. Malauradament l'esquerra té un vici d'origen (si més no, l'esquerra majoritària): el seu estatisme excessiu. El sectarisme ideològic que ha acompanyat en el seu desenvolupament històric els diversos sectors de l'esquerra va impedir captar i integrar la part de veritat existent en la teoria anarquista del poder i els plantejaments dels gramscians sobre les relacions entre Estat i societat civil.

La perestroika d'Occident

A l'esquerra (a tots els sectors que així s'autoidentifiquen) li pertany realitzar el que podríem anomenar la *perestroika d'Occident*. El desenvolupament polític dels països occidentals amb democràcia parlamentària ha acabat creant un producte curiós: una combinació de democràcia política institucional amb semidictadura econòmica i demodictadura cultural-ideològica.

La democràcia política pateix d'artrosi, li manca dinamisme expansiu i cada vegada més es redueix a la pràctica del sufragi universal i a l'acció de les institucions estatals. De fet, s'ha establert un reduccionisme perillós: democràcia = aparells i institucions estatals legitimats pel sufragi universal i el pluralisme de l'opinió pública i dels mitjans de comunicació.

En l'esfera econòmica, parlo de semidictadura, perquè certament l'acció dels sindicats de classe i una nova cultura empresarial en alguns centres de treball ha permès l'existència de llibertats i drets laborals molt importants. Ara bé, hi ha àmbits de l'esfera econòmica en què, de fet, regeix una dictadura pràctica que ni l'acció sindical pot controlar o regular. El capitalisme com a sistema té components dictatorials molt profunds pel que fa a la societat, la inversió, l'acumulació de beneficis, l'organització del treball, etc. La precarització del mercat de treball, les polítiques ocupacionals respecte dels joves i els intents de flexibilitzar les relacions laborals poden fer augmentar i intensificar aquests components.

En l'àmbit cultural-ideològic, parlo de "demodictadura" per fer referència a la realitat següent. Evidentment, a Occident hi ha una oferta cultural i ideològica molt plural, la repressió d'opinions de tot tipus pràcticament no existeix, els sistemes d'ensenyament integren cada vegada més nombre de persones, etc. Tanmateix, el capitalisme en la seva dimensió cultural ha sabut crear una sofisticadíssima indústria cultural-ideològica amb una capacitat de manipulació i configuració de la cultura de masses –d'una manera aparentment no repressiva– com pocs sistemes apareguts en la història. El seu triomf és degut, com ja va intuir Gramsci al seu dia, a la seva hegemonia cultural, a la seva capacitat de crear una ideologia de masses i, sobretot, a la creació d'una antropologia col·lectiva similar al seu mode de producció i al disseny del poder social. Aquest projecte d'hegemonia cultural necessita fabricar analfabets secundaris i ho fa per mitjà de la creació d'una important indústria cultural del lleure, uns sistemes tecnocràtics d'ensenyament, una monopolització de les empreses periodístiques i televisives per poders industrials-financers, un ús teledirigit de les sofisticades tècniques de publicitat, etc.

Democràcia econòmica

Davant d'aquesta realitat, una de les principals tasques que incumbeixen l'esquerra és la d'aprofundir la democràcia en l'àmbit de la política, l'economia i la cultura. Un dels senyals d'identitat que millor especificarien la imatge i la tasca de l'esquerra, avui, seria precisament voler construir una democràcia en tots els sectors de la societat civil i de l'Estat.

En aquesta ocasió voldria centrar-me en un dels àmbits, el de la *democràcia econòmica*, que és el que, al meu entendre, millor verifica l'autenticitat de la democràcia política. Considero que la *democràcia econòmica* pot anar prenent cos per mitjà de la presa de decisions que afavoreixin la *democràcia industrial* en els centres de treball (penso, sobretot, en mesures que protegeixin, de fet, l'acció sindical a les petites i mitjanes empreses i en les lleis o acords que facilitin la participació dels treballadors en l'organització de les condicions de treball i de la producció).

Un altre instrument essencial per realitzar la democràcia econòmica és la creació de *fons d'inversió per a la creació de llocs de treball* a totes les empreses, fet que comporta l'abolició de les hores extraordinàries i la destinació d'una gran part dels beneficis i dels augments salarials a la lluita contra l'atur. L'abolició de les hores extraordinàries és molt important, atès que, per posar un exemple, només a Renfe els sis milions d'hores extraordinàries fetes pels treballadors el 1992 equivalen a la creació de 4.000 llocs de treball, segons estimacions de CC.OO. La creació de *fons d'inversió per a la creació d'ocupació* ha de ser un dels senyals distintius de l'esquerra i no pot ser una proposta a la qual es dona suport des de fora, i la seva possible realització es deixa a l'acord previ entre patronal i sindicats. Aquest és un mètode de buidament de la política i d'aviciament dels processos electorals. La reactivació de la política

requereix la proposta de mesures concretes i radicals davant els electors per dotar de legitimitat la presa de decisions que puguin anar contra els interessos d'aquells grups que obstaculitzen la democràcia econòmica.

La potenciació del sector de l'*economia social* és també imprescindible per anar articulant la democràcia econòmica. Cal multiplicar els suports financers, legislatius i tècnics perquè puguin sostenir-se i, sobretot, s'ha d'estendre tot tipus de cooperatives de treball associat, societats anònimes laborals, cooperatives industrials del tipus de Mondragón, iniciatives locals d'ocupació encoratjades per ajuntaments i ONG, tallers ocupacionals, etc.

Finalment, la democràcia econòmica exigeix *una fiscalitat més justa i progressiva* que gravi més les grans fortunes, els salaris alts i les famílies en què treballen els dos cònjuges. L'evident crisi fiscal de l'Estat del Benestar exigeix una despesa pública més racional, però també una major solidaritat ciutadana amb aquells sectors que més necessiten la intervenció d'aquest Estat; la via de l'augment de la fiscalitat en un Estat que administri bé els fons públics és una de les millors expressions de la solidaritat. L'esquerra no pot quedar atrapada per la lògica conservadora de la reducció d'impostos, ni per les demandes d'una societat civil corporativa i hipòcrita que vol combinar més Estat del Benestar amb menys impostos fiscals. Ara bé, la legitimitat de l'esquerra en aquest àmbit requereix grans dosis de destresa i eficiència en l'ús dels recursos públics i una enorme austeritat i honestat en la despesa pública institucional.

3.5. LA LLUITA CONTRA L'ATUR, LA REDUCCIÓ DE LA JORNADA I EL REPARTIMENT DEL TREBALL

L'esquerra ha d'assumir que, a causa de la gran revolució tècnologica aplicada al món de la producció, és impossible acostar-se a una política de plena ocupació, tal com entenem aquesta en l'actualitat. Ni reactivant l'economia, ni flexibilitzant el mercat de treball, ni moderant els salaris es pot arribar a la plena ocupació. Cal treure les conseqüències d'aquest nou desenvolupament de les forces productives i començar a dissenyar polítiques ocupacionals —que no s'identifiquen sense més ni més amb polítiques d'ocupació— radicalment innovadores.

En aquesta recerca de noves polítiques ocupacionals crec que cal orientar-se en l'experimentació, en l'àmbit europeu, de la proposta "treballar menys per treballar tots". S'ha de reduir la jornada i repartir el treball. Existeixen diverses versions per portar a terme aquesta proposta. No es tracta, per descomptat, de fer encara més precari el treball, sinó d'iniciar un nou model laboral i humà en què es combinin, d'una altra manera, *temps de treball i temps d'ocupació no laboral*. Això exigeix sacrificis salarials però també empresarials. I, sobretot, implica una nova relació entre planificació i mercat per controlar els preus del béns bàsics (alimentació i habitatge, sobretot). Requereix, també, un estil de vida menys consumista i tota una sèrie de serveis socials d'orientació socio-cultural.

Els sindicats i l'esquerra política haurien d'apostar decididament per aquest model en les seves propostes de lluita contra l'atur. Ells han d'encoratjar la investigació concreta de la viabilitat d'aquest model, de les resistències que s'han de vèncer i de les mesures pràctiques que cal prendre a curt, mitjà i llarg termini.

La reducció de la jornada laboral i el repartiment del treball poden oferir a l'esquerra un nou camí per realitzar un dels principals objectius del moviment obrer: la progressiva abolició del

temps de treball. Aquesta lluita pot ajudar l'esquerra a retrobar la seva identitat. Enfront de l'objectiu clàssic de la col·lectivització de l'economia i la supressió de la propietat privada, l'objectiu de la participació en la democratització dels centres de treball (organització de les condicions de treball, destinació dels beneficis a fons d'inversió per crear ocupació). Enfront de l'abolició de l'Estat, l'abolició del temps de treball. D'aquesta manera, la democràcia econòmica i el repartiment del treball amb la disminució de la jornada es converteixen en propostes fonamentals i en objectius bàsics de l'esquerra per aquest final de segle.

Aquestes propostes han d'anar acompanyades de pressions sindicals i polítiques d'àmbit internacional a fi que es millorin les condicions de treball dels obrers i camperols dels països del Sud.

3.6. LA CREACIÓ D'UN ESPAI SOCIAL EUROPEU

Les propostes de l'esquerra només poden utilitzar-se si l'entorn europeu decideix portar-les a terme. Atesa la interdependència econòmica, no és possible que un sol país opti per una determinada política d'esquerres sense l'acompanyament de la resta de països. Això és molt clar, per exemple, en el tema de la reducció de la jornada i el repartiment d'ocupació.

Per això és inevitable i imprescindible europeïtzar la lluita política i sindical. Al mateix temps, les decisions col·lectives preses en els òrgans decisoris de la Unió Europea limiten els marges de maniobra de les esquerres nacionals. Per això, és determinant saber incidir adequadament en la construcció de la nova Europa. Cal distingir entre la construcció econòmica, la construcció política i la construcció social d'Europa. Fins ara hi ha un predomini de la construcció econòmica sobre la política i un enorme dèficit en la construcció social, per això és urgent crear un espai social europeu que sigui el que regeixi i orienti la construcció econòmica: és a dir, tot el contrari del que s'està fent fins ara.

La construcció de la Unió Europea hauria de ser un experiment mundial de *govern polític de l'economia*, i no de *govern econòmic de la política*. Malauradament, està succeint el contrari i predomina un discurs de la flexibilització i la desregulació connectat amb la necessària competitivitat internacional que, en pura lògica i en última instància, no pot tenir cap altre final que la "taiwanització" més o menys intensa d'Europa.

L'absència d'un govern mundial polític de l'economia i de les condicions socials de treball provoca un "dumping social" (Pressió que unes empreses fan sobre d'altres, reduint els costos de producció i venent els seus productes més barats per aconseguir que no puguin suportar la competència. Generalment s'aprofiten d'una mà d'obra més barata i desprotegida sindicalment.) internacional que només es pot evitar amb una universalització de les conquestes sindicals europees i amb un control polític democràtic de les empreses multinacionals. Un mercat mundial sense regulació des d'instàncies polítiques i una permissivitat respecte a l'incompliment de les normes essencials de l'OIT en l'ordenament laboral de molts països del Sud, provoquen una carrera boja per la competitivitat a qualsevol preu, que pot ser molt perjudicial per a la construcció de l'espai social europeu.

El desenvolupament de l'Europa social

Existeixen dues instàncies que han de ser activades amb una intensitat més gran per impulsar el

desenvolupament de l'espai social europeu. Em refereixo a la "Carta Comunitària dels Drets Socials dels Treballadors" i al "Protocol Social" que acompanya el Tractat de Maastricht. En tots dos textos s'estableixen principis molt importants com els relatius als salaris justos, la millora de les condicions de treball, la protecció social dels exclosos socials, la igualtat de tracte d'homes i dones, la informació, consulta i participació dels treballadors a les empreses, la protecció de la salut i la seguretat en el treball, etc. Caldria aplicar aquests principis per via de directives vinculants, especialment en dos àmbits: les condicions de treball dels treballadors amb contractes precaris o eventuais i la informació, consulta i participació dels treballadors a les empreses.

Malauradament, els governs europeus estan desactivant les potencialitats contingudes tant en la Carta com en el Protocol Social. Atès que sembla impossible que es compleixin en els terminis establerts els criteris de convergència econòmica, s'haurien d'incorporar nous criteris de convergència social amb el mateix grau de vinculació (despesa social, taxa d'atur, etc.).

La creació de l'espai social europeu requereix europeïtzar l'acció sindical. Per desgràcia, els sindicats no ha estat a l'altura de les circumstàncies i encara continuen presoners d'una lògica local i nacional. Cal lluitar per la creació de comitès d'empresa europeus i de comitès sindicals europeus de sector capaços de tenir una plataforma d'acció sindical comuna, especialment en el que fa referència a la reordenació dels sectors productius i a la reindustrialització.

Una Europa social necessita un pressupost comunitari més gran i un augment dels Fons de Cohesió i dels Fons Estructurals destinats al desenvolupament de les regions més desfavorides. Políticament, aquesta Europa necessita un Parlament amb més poders per, entre altres coses, impedir casos de "dumping social" com el de l'empresa Hoover (que va plegar la seva fàbrica a França per traslladar-la a Escòcia per un abaratiment substancial dels salaris) i impulsar una política fiscal harmonitzada que eviti la "desfiscalització competitiva". Per a tot això cal crear una Hisenda Pública Europea amb capacitat redistributiva.

Aquest espai social ha de ser solidari internacionalment per mitjà de la potenciació de les polítiques de cooperació al desenvolupament, la defensa dels interessos dels països pobres en els acords de la nueva OMC (Organización Mundial del Comercio), i la pràctica d'una política exterior comuna que impulsi els processos de democratització i respecte dels drets humans a molts països del Sud.

3.7. LA LLUITA CONTRA LES NOVES I TRADICIONALS FORMES DE POBRESA I MARGINACIÓ

La producció capitalista de *noves formes de pobresa* i la persistència de les *formes tradicionals* de marginació i exclusió social obliguen l'esquerra a ampliar els seus objectius de lluita i anar més enllà de la defensa dels treballadors. Cal que l'esquerra superi tota temptació de tancar-se en el que podríem anomenar un corporatisme obrer o, pitjor, en la defensa d'una "aristocràcia obrera".

Cal potenciar la inserció social dels pobres i marginats per mitjà de polítiques actives de "salari social" o de "rendes d'inserció". Per superar el possible assistencialisme en què poden sucumbir aquestes polítiques s'haurien d'estendre experiències com les fetes a Navarra entorn a l'anomenat "salari social suat" i "l'empresa social marginal" (el model d'empresa per a exclosos

socials desenvolupat pels "Drapaires d'Emmaús"), com també el cooperativisme laboral de persones a l'atur encoratjat i sostingut per Caritas, des de fa anys, amb resultats i experiències summament interessants.

La lluita contra la pobresa i la marginació requereix l'aprofundiment (i no el desmantellament o la reducció) de l'Estat del Benestar amb una harmònica articulació d'iniciatives públiques i privades i amb un protagonisme més gran dels seus receptors. La finalitat última de l'Estat del Benestar no pot ser exclusivament la de l'extensió de subsidis i ajudes per a exclosos socials, sinó la de l'impuls de mecanismes per incorporar tot tipus de marginats a la dinàmica de la vida social comuna.

3.8. L'IMPULS D'UNA NOVA FASE PACIFISTA

La militarització de les relacions internacionals, l'extensió de guerres a bastants països, la persistència d'una alta despesa militar i el manteniment d'un perillós arsenal nuclear constitueixen un conjunt de realitats que haurien d'encoratjar l'impuls d'una nova fase pacifista, atès que la distensió Est-Oest no ha portat, malauradament, una nova era de pau. Mentre que ha desaparegut la possibilitat d'una "gran guerra" entre superpotències, s'han multiplicat les guerres dins dels països i entre els països.

a) L'esquerra ha d'encotajar i sostenir aquest impuls pacifista. En l'àmbit internacional s'ha d'aprofundir en les tècniques de previsió de conflictes (els errors de la Unió Europea en aquest camp han estat immensos pel que fa al cas iugoslau), en les pressions per al diàleg de les parts en conflicte, i en l'extensió de missions internacionals de pacificació.

b) El control internacional de les exportacions d'armes és urgent i imprescindible, ja que continua existint un perillós i potent mercat negre que necessita activar conflictes a diverses zones. També cal impulsar una reconversió civil de la indústria militar i caminar cap a la creació d'exèrcits regionals amb una coordinació més gran entre ells sota els auspicis i el control de les Nacions Unides.

c) La creació d'un dividend de la pau per al desenvolupament, proposada pel PNUD, per mitjà de la reconversió de la despesa militar en despesa social ha de ser acollida i defensada per l'esquerra. El PNUD ha aconseguit quantificar aquesta reconversió any per any fins al 2000. Una bona canalització d'aquesta despesa seria suficient per a erradicar, entre altres coses, moltes malalties que multipliquen la mort a nombrosos països del Sud. *L'objecció fiscal a les despeses de defensa*, juntament amb l'objecció de consciència al servei militar, continua essent un instrument molt valuós per denunciar la irracionalitat d'un món que té recursos suficients per vèncer els grans problemes del subdesenvolupament i la misèria, i, en canvi, destina una gran part d'aquests recursos a alimentar un immens aparell militar, bastant incapaç, per cert, d'assegurar la pau o detenir determinades guerres gairebé tribals. L'oposició als camps de tir també constitueix un bon àmbit d'acció per a la sensibilització pacifista de la població i per vincular la lluita ecologista i la lluita pacifista.

d) L'educació per a la pau i el desenvolupament en els centres d'ensenyament, en la

família i en associacions de tot tipus és un dels millors i més eficaços mitjans per impulsar el pacifisme a la vida quotidiana, especialment en un medi juvenil en què cada vegada més s'estén la cultura de la violència, la xenofòbia i el racisme.

3.9. LA POTENCIACIÓ I REPOLITITZACIÓ DEL MOVIMENT CIUTADÀ

La pràctica del "pensar globalment, actuar localment" pot encarnar-se plenament per mitjà de l'acció del moviment ciutadà i de l'acció política entorn dels ajuntaments. Cal subratllar la importància política del fet local.

Tots recordem el gran paper que van jugar les associacions de veïns al principi de la transició. Varen ser excel·lents canals de participació popular i conscienciació sòcio-política. La gran ineptitud de les diferents esquerres, les seves rivalitats, la seva ignorància en la construcció de l'hegemonia en la societat civil, la incomprensió de l'autonomia dels moviments socials va portar a l'enfosament, pràcticament, d'una de les esperances més grans d'una democràcia participativa.

Els últims anys presenciàrem un interessant renaixement del moviment ciutadà. Unes vegades com a expressió de lluites corporatives concretes i, d'altres, com a expressió d'una ciutadania, d'una esquerra social més o menys submergida, que no es resigna al paper de ciutadà objecte de l'atenció o desatenció de les administracions públiques. Aquest moviment ciutadà també és impulsat, de vegades, per interessants pràctiques d'associacionisme local promogudes per ajuntaments democràtics que volen fugir del burocratisme polític.

L'esquerra, des dels ajuntaments o des de la societat civil, ha de potenciar aquest moviment ciutadà i encoratjar la seva autonomia. Les àrees de consum, les infraestructures locals, els serveis socials, l'habitatge, l'educació, el lleure, la prevenció de la drogaaddicció o la recuperació dels drogaaddictes, les iniciatives locals d'ocupació, el voluntariat, etc., són camps d'acció per crear una ciutadania activa, subjecte polític que enforteix i estén la democràcia.

Una determinada política dels ajuntaments pot afavorir la regeneració de la democràcia, si és capaç d'establir canals de participació i informació amb el moviment ciutadà.

3.10. L'EXTENSIÓ D'UNA REFORMA INTEL·LECTUAL I MORAL DE MASSES

Cal recuperar la tradició del moviment obrer com un moviment cultural i moral. L'esquerra no solament és un força de transformació social, sinó també de transformació moral i intel·lectual. En aquesta concepció de la política no hi ha unanimitat a l'interior de l'esquerra actual, però aquí defenso aquesta tesi (Per a una fonamentació d'aquesta tesi vegeu el meu llibre *El proyecto de Gramsci*, Barcelona, Anthropos/Ediciones HOAC, 1991). Estic profundament convençut que sense un canvi cultural i moral profund és impossible l'hegemonia d'una esquerra nova. Per això crec que l'esquerra alternativa ha de ser més un moviment ètico-cultural de transformació de la societat civil i de conquesta del poder de l'Estat que un aparell especialitzat a aconseguir triomfs electorals.

Hi ha diverses maneres de portar a la pràctica la reforma intel·lectual i moral de masses que aquí es defensen. La primera consisteix en l'impuls de la cultura popular crítica per mitjà de centres de cultura popular, d'educació d'adults, joves i nens, d'ateneus populars, etc., per mitjà

dels quals es difongui una consciència crítica, una cultura de la solidaritat, uns valors diferents dels propis de la ideologia capitalista. Tota aquesta tasca necessita incidir en un món en què les tècniques àudio-visuals són un factor essencial, per això cal desenvolupar aquesta cultura, a més de fer-ho amb els mitjans tradicionals, amb una nova creativitat en el camp del vídeo, la ràdio, la premsa, les representacions escèniques, etc.

Aquesta educació i cultura popular és imprescindible per afrontar el repte imposat per l'ampliació del temps de lleure. Tant l'atur estructural com la reducció de la jornada de treball van convertir l'anomenat "lleure" en una qüestió central aquest final de segle. Aquest "lleure" "imposat" pel nou desenvolupament de les forces productives també estarà relacionat amb la necessitat de crear polítiques ocupacionals diferents de les simples polítiques d'ocupació. L'esquerra ha d'avançar-se a l'acceleració d'aquests processos i dissenyar tota una política de serveis socials en aquest àmbit, perquè si no, el lleure estructural en lloc de servir per a la realització humana alliberada de la pesada càrrega del treball productiu pot convertir-se en una nova alienació.

L'esquerra ha de plantejar-se, també, incidir en els àmbits de la reproducció cultural i moral com són la família, l'escola i el "carrer" (l'ambient social públic). La qüestió essencial que hi ha darrere d'aquesta tesi és l'educació dels nens i dels joves, que és diferent del problema de l'ensenyament encara que hi guardi relació. No pot plantejar-se un canvi polític i social substancial sense tenir en compte la socialització dominant en una societat. En aquest sentit el buit de propostes educatives anàlogues als valors de fons de l'esquerra és molt preocupant. Tota generació de "no em mengis el coco" és una generació del "coco rosegat pel no-res". ¿Qui educa els nostres nens i joves en una societat en què el temps familiar és, en la majoria dels casos, absorbit pel temps televisiu i els centres escolars són regits cada vegada més per una lògica del simple ensenyament de matèries acadèmiques? ¿Qui s'ocupa de l'educació dels anomenats "fills del carrer", cada vegada més nombrosos (fracassats escolars, desocupats, membres de famílies obreres amb poca vivència de "llar" per diverses causes)? L'esquerra hauria de ser més creativa en aquest camp i encoratjar i impulsar moviments d'educació de nens i joves.

Finalment, per a l'extensió de la reforma intel·lectual i moral de masses que proposo són molt importants dos tipus de grups socials: els que s'ocupen de la transformació personal i els que creen experiències de vida comunitària alternativa. Els primers tenen a veure amb aquells que busquen el canvi de la interioritat, la coherència entre vida íntima i vida pública, i la politització de la subjectivitat des d'una determinada tradició ètica o religiosa.

Els moviments cristians de base són els que més han desenvolupat aquesta dimensió per mitjà de l'anomenada "revisió de vida". Una anàlisi sociològica i ètica de molts militants i quadres de l'esquerra espanyola podria donar compte de l'alta rendibilitat polític-ètica d'aquesta pràctica.

Els segons tenen el seu origen en les pràctiques dels grups anarquistes. I després han estat els *verds* i els *cristians de base* els que més han desenvolupat aquestes experiències de vida comunitària alternativa que encarnen, a petita escala, el tipus de societat que es vol construir i que constitueixen un excel·lent punt de referència polític i contracultural.

En definitiva, el canvi dels *estils de vida* és un imperatiu perquè la reforma intel·lectual i moral

il·lumini una nova política. En aquesta línia, la "feminització" de la política i de la vida quotidiana és imprescindible. D'aquí la importància del *feminisme de la diferència* i l'aportació de les dones per a la transformació de la política i de la mateixa esquerra.

QÜESTIONARIS PER AL DIÀLEG

Sortosament va caure el mur de Berlín. Es desplomaren els socialismes reals. Ignacio Sotelo acaba de publicar un llibre amb el títol: *El desplome de la izquierda...*

Significa tot plegat que han de caure també una sèrie d'ideals: la fraternitat universal, la igualtat en la llibertat, la victòria sobre la fam, la redistribució de la riquesa, el respecte vers el que és «distint» (la dona, la terra...) i, en definitiva, el que l'autor anomena la *llarga marxa en la lluita contra la barbàrie*?

Ens cal acceptar que aquesta llarga marxa no porta enlloc (més enllà, potser, del progrés tecnològic)?

Parlem-ne. Desglossem aquesta pregunta global en qüestions més concretes.

1. Hem llegit el Quadern, fóra bo que en grup féssim una primera aproximació global:

- Expressem els diversos (i tal volta contradictoris) sentiments que cadascú ha experimentat tot al llarg dels seus capítols
- Tal vegada ens trobem incòmodes davant la nomenclatura *dretes*, *esquerres*; tal vegada no ens agradi de ser titllat amb l'un o l'altre epítet. Si fos així, abans de continuar, fem debat d'aquest tema.
- Discutiu les consideracions que en aquest sentit fa l'autor (cap. 1): l'important no és si té futur el socialisme, ni la supervivència de l'esquerra... som a l'inici de'una nova fase en la lluita secular per fer que disminueixin les desigualtats.

2. El segon capítol fa un llistat de 10 problemes-reptes per al nostre final de segle:

- Feu-ne la vostra valoració
- Hi esteu d'acord?, n'afegiríeu?, en suprimiríeu cap? Quins considereu els més essencials, els més difícils...
- Exemplifiqueu amb casos concrets... alguns dels «problemes» que cita l'autor pel que fa al nostre país, entorn social...

3. En el capítol tercer l'autor fa un seguit de propostes d'acció.

- Escolliu les tres o quatre que us semblin més importants, i dieu per què us sembla que ho són. Debateu-les.

4. Si de cas, us proposem treballar-ho des dels següents punts:

- Per què avui el «sentit moral» de les persones no passa massa per la militància

socio-política? ¿Com educar per a la pràctica del compromís social i polític? (cap 3.1)

- Pros i contres d'aquesta tesi de l'autor: «La prioritat de l'esquerra a Occident ha de ser la problemàtica dels països del Sud» (3.2)

- Cal una regulació ecològica de l'economia. Quines mides s'haurien d'adoptar des de l'empresa, sindicat, consumidors, governs? (3.3)

- L'autor parla de la «democràcia expansiva» i fa les seves consideracions sobre la «democràcia econòmica». ¿Com aprofundir avui la democràcia? (3.4)

- El problema de l'atur (3.5). En aquest capítol hi ha molt a recollir i debatre. Us proposem relacionar-lo encara amb el capítol 3.4 (al final): pros i contres de l'augment dels impostos per tal de dotar de base econòmica sòlida a l'Estat del Benestar.

- Poseu les vostres prioritats per a la construcció de l'espai social europeu (3.6)

- Quines serien les vostres prioritats en la lluita contra les noves formes de pobresa (3.7).

- Enmig de l'atmosfera bel·licista que viu el nostre món real i de l'oferta bèl·lica contínua (TV, joguines...) doneu els vostres suggeriments per a una educació per la pau vàlida per als ambients on ens movem (3.8)

- Us sembla que hi ha petits signes que mostrin que el «moviment ciutadà» comença a renéixer? (3.9)

- En conclusió: Quins haurien de ser les línies d'una educació en valors, actituds, comportaments... que promocionessin el programa ètic que el quadern propugna (3.10).

5. Encara us proposem una altra qüestió. En algun moment l'autor critica els sindicats perquè la seva acció és massa local, mentre que l'economia ja s'ha mundialitzat (cf 3.6).

- La CEOE els acostuma a criticar perquè, tot preocupant-se pels salaris justos, impedeix la creació de llocs de treball i treu competitivitat.

- Compara les dues acusacions. Mira si l'autor dóna elements de resposta a la segona (vegi's, p. ex. l'apartat 3.5)

correu-e: espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>